

Breed Ondernemerschapsonderwijs/ Ondernemend Leren

Breed ondernemerschapsonderwijs richt zich op een breed scala van inzichten (kennis) en vaardigheden die relevant zijn voor ondernemerschap maar ook voor persoonlijke ontwikkeling en professioneel succes. DCTerra duidt het “ondernemend leren” en het gaat over het stimuleren van een ondernemende en vaak adaptieve “Mindset” bij leerlingen, studenten, onderwijsprofessionals.

Dit, vanwege de toenemende vraag naar flexibele, creatieve en zelfredzame professionals.

Bij deze vorm van onderwijs zijn er een aantal kernaspecten;

- Er zijn een aantal **ondernemende vaardigheden** die men naast de immer belangrijke factor kennis (als basis om keuzes op te baseren) kan aanleren om de studenten voor te bereiden op hoe men omgaat met onvoorspelbare situaties en mislukte acties en na te denken over waardecreatie. Ieder onderdeel, het zien van kansen, het creëren van kansen en in actie komen om waarde te creëren voor een ander heeft in het EntreComp model 5 vaardigheden die binnen leertrajecten geoefend kunnen worden (zie ook figuur 1).
- Het is **Interdisciplinair en praktijkgericht**; verschillende disciplines zoals arbeid, economie, ecologie, etc. komen bij elkaar om een breed begrip te creëren van de “verschillende” vakgebieden omtrent een reël vraagstuk. Dat vraagstuk vindt plaats bij stagebedrijven, via projecten, reële situatie etc. Want daar is die interdisciplinaire realiteit.
- **Persoonlijke en professionele ontwikkeling**; Studenten worden aangemoedigd om na te denken over hun eigen kunnen, vaardigheden, waarden en interesses. Zo gaan ze beter voorbereid op de arbeidsmarkt. Het gaat ook over jezelf stimuleren, aan doelen werken en in actie komen op professioneel vlak.
- **Maatschappelijke betrokkenheid**; het gaat over denken in waardecreatie; om sociale en ecologische impact wat aansluit bij maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het helpt hen om problemen in de samenleving actief op te pakken.
- **De leeromgeving en onderwijsmethoden** zijn actief, interactief, gezamenlijk, oplossingsgericht op vraagstukken en uitdagingen. Studenten kunnen alleen de ondernemende vaardigheden leren als ze de verschillende aspecten van een nieuwe te ontwerpen situatie ervaren (Bauman and Lucy, 2019 zoals aangegeven in Cualheta & Abbat, 2020).

Het EntreComp model van de Europese Unie uit 2016 is ontworpen om een gemeenschappelijk begrip te vormen wat ondernemerschap inhoudt als Competentie. Zie onderstaande figuur. (EntreComp model, 2016 EU.)

De definiëring zoals Terra deze onderwijsvorm definieert:

Het is het zien en creëren van ideeën en kansen en deze in actie omzetten in waarde voor anderen, Deze waarde kan financieel, ecologisch, cultureel en sociaal maatschappelijk zijn.

Zie ook: Gulikers, J., Baggen, Y. Lans, T., & Christoffels, I. (2019). *Leren voor breed ondernemerschap: Analyse van leeruitkomsten en leeractiviteiten. Eindrapportage NWO-PPO overzichtsstudie 405-17-715.* <https://www.nro.nl/hoe-ziet-effectief-onderwijs-voor-breed-ondernemerschap-eruit/>

Padovez Cualheta, L., da Silva Abbad, G. (2020). *Assessing Entrepreneurship Education Outcomes in an innovative Way: Situational Judgement Tests.* DOI: 10.1177/2515127420975176

Borgings methode; Situational Judgement Test?

Om ondernemende vaardigheden en waardecreatie bij studenten in beeld te krijgen lijkt een “meetinstrument” als een Situational Judgement test bruikbaar.

Een Situational Judgement test (STJ) wordt ingezet om bijvoorbeeld beslissings- of oplossingsvermogen te beoordelen. Het gaat om het “meten” hoe goed iemand met een bepaalde situatie om kan gaan. Het is bruikbaar om in werksituaties, door situaties voor te schotelen, mensen te vragen hoe ze een dilemma of “gebeuren” beoordelen en te vragen wat zij zouden doen/ kiezen te doen. (Whetzel & Mc Daniel, 2009 in Padovez Cualheta & da Silva Abbad, 2020). Daardoor kan het een borgingsinstrument zijn dat werk-, leer-, en gedrag-gerelateerde competenties inzichtelijk maakt.

Duiding Situational Judgement Test;

De respondenten krijgen eenvoudige authentieke simulaties voorgeschoteld waardoor de respondent gemeten kan worden in vaardigheden, houding en gedrag (waaronder beslisvaardigheden). De situaties zijn in te schatten door de respondent via een reeks meerkeuzeopties waaruit ze kunnen kiezen.

De SJT's kunnen ingezet worden om (complexe) denkvaardigheden en capaciteiten van respondenten te meten voor selectie, verdere opleiding, selectie, etc.

Het voordeel van een STJ is namelijk dat je met deze methode besluitvaardigheid, professionalisme, interpersoonlijke vaardigheden, beoordelingsvermogen, etc., dus allerlei verschillende vaardigheden kunt meten. (<https://www.123test.com/nl/situational-judgement-test/> 12.11.23)
Als men geoefend is zou men ook kunnen kijken hoe men leerprocessen n.a.v. gekozen reacties op de situaties het leerproces aan te passen.

In een SJT wordt een respondent verschillende scenario's geschetst waarbij gevraagd wordt aan de respondent hoe men zal reageren. Het kan dus een goed beeld geven van hoe iemand in een vaak uitdagende situatie zou reageren en of die reacties passen bij wat gewenst is binnen een organisatie. Ze kunnen complexe gedragingen meten.

Hier gaat het niet om een gewenste situatie maar om het lezen van iemands reactie nadat er een leerinterventie heeft plaatsgevonden. En in dit geval om iemands ontwikkeling in beeld te brengen.

Belangrijk kenmerken van SJT's zijn:

Opzet en structuur:

- *De test geven korte beschrijvingen van situaties die realistisch zijn en passend bij de student en die hij tegen zou kunnen komen in zijn werkomgeving.*
- *De antwoorden zijn er meerderen. Hierbij kun je de mogelijkheid schetsen waarbij gerangschikt kan worden op basis van eerste t/m laatste keuzes, je kunt ook vragen naar beste keuzes of minst beste keuze (daarin variëren), etc.*
Wij hebben ervoor gekozen, gezien duidelijkheid en het feit dat we vaardigheden/houding willen meten en geen verwarring willen scheppen via ingewikkelde taligheid. De taal hebben we ook na laten kijken door een docent MBO waarbij niveau B1 gehandhaafd is.

- *De SJT is zo opgesteld dat ze gericht is op specifieke vaardigheden en eigenschappen die passen bij de doelstellingen van het leerproces. Dat maakt dat de test goed*

In dit onderzoek is gekozen voor SJT omdat;

- Het een mogelijkheid is om meerdere vaardigheden bij studenten en docenten te meten. In ons geval willen we competenties meten. Aangezien we het hebben over Ondernemend Leren en we het EntreComp model als basis hebben, hebben we daarin een focus gelegd.
We hebben gekeken naar Probleemoplossend vermogen, creatief en kritisch nadenken, ideeën van anderen mobiliseren, etc. Zie bijlage: Toegepaste Situational Judgement Test.
- Het kan online maar ook fysiek waarbij relatief snel via de meerkeuze antwoorden voorkeuren opgegeven worden. Omdat dit gaat over een eerste meting en ervaring hebben we gekozen voor een fysieke setting (leverde ons informatie op over de reacties op de test van de studenten).
- In dit onderzoek schatten we in dat het voor een student uit het mbo aanspreekt omdat authentieke situaties beschrijft hetgeen goed herkenbaar voor ze is en waar ze affiniteit mee hebben gezien hun beroepskeuze bij de opleiding.
- Een SJT heeft het voordeel dat er geen goed of fout antwoord is maar de antwoorden worden gewogen naarmate ze het gewenst gedrag vertonen. Je kunt punten geven voor de antwoorden die het beste overeenkomen met het ideale gedrag in een bepaalde situatie.

Een nadeel van zo'n test is dat het nogal subjectief samengesteld is en geïnterpreteerd kan worden. Vandaar dat twee lectoren ook gevraagd zijn mee te kijken naar de samenstelling van de test.

De toegepaste Situational Judgement Test

Om tot een test te komen

Als eerste is er geëxperimenteerd (buiten deze meting) met een vragenlijst SJT opstellen. Deze test is toegepast op een totaal andere vakrichting (hoveniers) om geen verwarring/ gesprekken onder de studenten, etc. te veroorzaken. Daarnaast was dat een kleine gelegenheid om te testen dat het voor ieder vakgebied, mits context-specifiek gebracht, toepasbaar is.

Hieruit bleek dat studenten het best vinden om met de cases te werken en dat het belangrijk is dat je op de doelgroep afstemt, de lengte van de test goed in de gaten houdt samen met de taligheid ervan.

Voor de test bij het project NIL is er eerste gekeken naar de kerncompetenties die belangrijk zijn als we aspecten van ondernemend gedrag t.a.v. de vaardigheden in het EntreComp model willen toepassen. Niet alle vaardigheden hoeven in een test, dat maakt de meting ook onoverzichtelijk. Daarnaast is het belangrijk objectief te blijven.

Vandaar dat we binnen de test bij de antwoorden gekeken hebben naar welke vaardigheden in de antwoorden voor zou kunnen komen. Dat kan betekenen dat er ook nog andere vaardigheden bij zouden kunnen scoren maar dat vind je op dat moment niet relevant. Voor de objectiviteit is het belangrijk dat anderen meekijken.

Voor de objectiviteit is de test gestuurd voor feedback naar twee lectoren.

Hoe is deze SJT opgebouwd

Een SJT beschrijft een situatie waarna een aantal vragen en/of keuzeopties gevraagd worden. Elke situatie beschrijft ten minste een uitdaging met meerdere aspecten waar men rekening mee dient te houden maar die wel de realiteit weerspiegelt.

Het leren kan alleen gemeten worden als je weet wat studenten moeten leren. Vandaar dat taxonomie van Anderson meegenomen is. Deze taxonomie is een bruikbaar instrument om opleidingsdoelstellingen te analyseren en te classificeren. (Padovez Cualheta & da Silva Abbad, 2020). De SJT zijn geschreven in aansluiting op de doelstellingen van het leerproces, de complexiteit van het leren en de kennis, houding en vaardigheden die we verwachten dat zij leren/ geleerd hebben.

Er is bewust gekozen voor vier situaties. Dit, om de variatie en aandacht van de studenten vast te houden. De vragenlijst is gecontroleerd op taal door een docent Nederlands op Terra mbo.

Binnen de situaties zijn antwoorden mogelijk die duiden op meerdere vaardigheden. Dat betekent dat de antwoorden per student in een Excel bestand genoteerd worden om een evaluatie/ meting te scoren. Daarnaast is er een puntenscore die een totaal per vaardigheid kunnen duiden. Er worden geen negatieve scores gerekend.

De situaties zijn verschillend, de vragen blijven hetzelfde. Dat kan betekenen dat de tweede situaties anders ingevuld wordt dan de eerste. Het kan anders ingevuld worden doordat studenten de vragen gaan herkennen, moe worden als blijkt dat de vragen hetzelfde zijn,

beter begrijpen van de vragen, etc. (Vandaar dat het ook een optie om verschillende versies in volgorde van vragen stellen uit te delen een volgende keer).

In onderstaande tabel is weergegeven wat de doelstellingen zijn die de studenten MBO gaan leren.

Doelstellingen voor studenten:

Doelstelling 1: De student kent NIL, biodiversiteit en een aantal te nemen NIL maatregelen

Doelstelling 2: De student weet de biodiversiteit te monitoren

Doelstelling 3: De student kan creatief nadenken en daarop acteren

Doelstelling 4: De student kan ideeën van anderen waarderen

Doelstelling 5: De student kan kritisch nadenken en acteren

Doelstelling 6: De student kan probleemoplossend denken

Doelstelling 7: De student kan hulpmiddelen mobiliseren

Doelstelling 8: Omgaan met onzekerheid, onduidelijkheid en risico

Doelstelling 9: De student heeft een lerende houding t.o.v. NIL

	herinneren	begrijpen	toepassen	analyseren	evalueren	creëren
feiten	1					
conceptueel		1	4	5	5	
procedure		2	2/3	6/7		8
metacognitieve			4			9

NB;

-wat nog niet meegenomen is dat je de antwoorden ook kunt scoren op wat je belangrijk vindt, normering daarin brengen. Dit hebben we bewust niet meegenomen omdat het ons eerst om de manier gaat waarop we de “ondernemende vaardigheid willen scoren.

-Je zou ook andere competenties/ houding kunnen meenemen. Buiten het entrecomp model kun je bijv. “een lerende houding” kunnen testen. Voor de eigen nieuwsgierigheid heb ik dat meegenomen.

-Daarbij willen we positief kijken en onderzoeken. Antwoorden die niet/ minder gewenst zijn hebben daardoor niet de waardering met competenties die we willen.

-De test makende gaf wel een worsteling met bepaalde begrippen. Want wanneer ik iets creatiefs t.o.v. iemand anders, ondanks de rubrics bij het EntreComp model; kan nog wel subjectief zijn.

-Als je er een vaardigheid aan toevoegt is een begrip omschrijving wel handig. Dit is met collega's van tevoren goed op te stellen volgens de rubrics methode?

-De gekozen vaardigheden in de SJT:

Kennis mobiliseren

Probleemoplossend denken

Ideeën van anderen waarderen

Lerende houding t.a.v. NIL

Creatief

Hulpmiddelen mobiliseren

Kansen herkennen

Kritisch denken

Omgaan met risico's

Zie ook: Gulikers, J., Baggen, Y. Lans, T., & Christoffels, I. (2019). *Leren voor breed ondernemerschap: Analyse van leeruitkomsten en leeractiviteiten. Eindrapportage NWO-PPO overzichtsstudie 405-17-715.* <https://www.nro.nl/hoe-ziet-effectief-onderwijs-voor-breed-ondernemerschap-eruit/>

Padovez Cualheta, L., da Silva Abbad, G. (2020). *Assessing Entrepreneurship Education Outcomes in an innovative Way: Situational Judgement Tests.* DOI: 10.1177/2515127420975176

Bijlage: De test met in het rood bekeken vaardigheden

Situatie 1:

Je werkt op een agrarisch bedrijf waar de biodiversiteit erg belangrijk is. Nu is het vrij nat, dus het voorstel is om een nieuw drainagesysteem aan te leggen. Dit drainagesysteem gaat misschien de biodiversiteit en de kwaliteit van het water beïnvloeden in de bron, de sloot.

1. De gevolgen zijn als volgt: (feitenkennis)
  - a. Het maakt niet uit, doordat er meer water afgevoerd wordt, wordt de biodiversiteit niet beïnvloed
  - b. Het maakt wel uit, de uitspoeling van stikstof naar de sloot zal meer zijn. Vandaar dat het een negatieve invloed zal hebben op de biodiversiteit (kritisch denken)
  - c. Het maakt niet uit; doordat de grond droger wordt zullen er meer kruiden in de akker komen en neem ik de extra N-uitspoeling voor lief (kritisch denken, omgaan met risico's)
  - d. Het maakt wel uit; de uitspoeling van stikstof zal misschien meer zijn naar de sloot maar dat maak ik goed door meer klaver te zaaien in het land en minder te bemesten. Met de verschillende kruiden kan ik in de droogte ook beter het vocht weer vasthouden. (kritisch nadenken, probleem oplossend, creatief, kansen herkennen, omgaan met risico's)
  - e. Ik kan de gevolgen niet zomaar overzien, de biodiversiteit zal wel anders worden maar ik ga eerst eens een expert vragen. (kritisch nadenken, mobiliseren van kennis, probleem oplossend, lerende houding)

2. Wat zou je doen om een goed beeld te krijgen van de biodiversiteit? (feitenkennis)
  - a. Voordat alles akkoord gaat zou ik de kruiden in de akker gaan bekijken, hoeveel verschillende er zijn; (creatief, kritisch nadenken en acteren, probleemoplossend, lerende houding)
  - b. Voordat alles akkoord gaat zou ik de kruiden in de sloot en op de akker gaan bekijken, ook de hoeveelheid insecten die erin voorkomen; (creatief, kritisch nadenken en acteren, probleemoplossend, lerende houding, creatief)
  - c. Ik weet ongeveer wel uit mijn hoofd hoeveel biodiversiteit er is en ik onderneem verder geen actie;
  - d. Ik heb geen idee hoe ik biodiversiteit op een akker en sloot kan bekijken.

Een vertegenwoordiger van het drainagesysteem komt langs en vertelt je de procedure van het aanleggen. Het blijkt dat er zware machines het land opkomen, er sleuven gemaakt worden. Kortom het bodemleven en de bouwvoor worden ernstig verstoord. Daar waar jij nou juist zo mee bezig bent dat op te bouwen.

3. Wat zou je reactie zijn zodra jij deze procedure hoort?

- a. Je neemt eerst even een specialist in de hand die je kan vertellen wat de gevolgen zijn voor je gewas, bodem en bodemleven. Pas daarna neem je een beslissing. (kennis mobiliseren, creatief nadenken, kritisch nadenken, probleemoplossend, ideeën van anderen waarderen, lerende houding)
- b. Je gaat zeker niet zomaar akkoord. De biodiversiteit en waterkwaliteit beïnvloeden ook de bodem en gewas. Je gaat eerst op onderzoek naar misschien andere mogelijkheden om de biodiversiteit in ieder geval te behouden. (kennis mobiliseren, kritisch nadenken, creatief denken, ideeën van anderen waarderen, probleemoplossend denken, lerende houding, kansen herkennen)
- c. Je zou het voorstel gelijk toestaan. Ook al neemt de biodiversiteit en de kwaliteit van het water af, je bent ervan overtuigd dat de landbouwopbrengsten meer zijn door afwatering.
- d. Je gaat eerst eens in je eigen vriendenkring kijken en vragen wat die ervan vinden voordat je een beslissing neemt (kennis mobiliseren, ideeën van anderen waarderen, lerende houding)
- e. Je gaat gelijk akkoord, niet nadenken over verbeteringen want de landbouwopbrengsten zijn het meest belangrijk

(Ideeën van anderen waarderen)

Er is een bijeenkomst in de buurt over wat je als boeren samen kunt doen voor de waterkwaliteit.

4. Wat zou jouw eerste reactie zijn?

- a. Daar ga je sowieso naartoe want je vindt dit onzin en zal wel eens van je laten horen
- b. Daar ga je sowieso naartoe. Je weet dat je als boeren een opdracht hebt in de waterkwaliteit en je doet dat liever gezamenlijk. (kennis mobiliseren, probleemoplossend denken, kansen herkennen, ideeën waarderen, lerende houding, creatief)
- c. Daar ga je sowieso naartoe. Eerst maar eens kijken wat er gezegd wordt, je leert er altijd van. En daarna maar eens kijken wat je ermee kunt. (ideeën waarderen, lerende houding, hulpmiddelen mobiliseren)
- d. Daar ga je sowieso naartoe. Je wilt graag bijdragen aan de ontwikkeling van toekomstgerichte landbouw. Daar hoort goed waterbeheer bij. Het is beter voor je grond en je gewassen en je doet zeker mee. Tenzij het natuurlijk heel idioot is wat er besproken wordt. (ideeën waarderen kritisch denken, probleemoplossend denken, lerende houding, kansen herkennen, hulpmiddelen mobiliseren, creatief)
- e. Daar ga je echt niet naartoe. Die gesprekken vermijd je het liefst en je houdt het graag bij wat je kent. Laat anderen maar vernieuwen, jij hoort het wel.

Een vertegenwoordiger van het drainagesysteem komt langs bij jullie op het bedrijf. Hij doet je een aanbieding. Het is een behoorlijke investering. Daarnaast geeft hij aan dat het sowieso beter is voor de biodiversiteit want je krijgt daardoor meer variatie aan planten in je land.

5. Wat zou jij hierop doen?

- a. Je gelooft de man. Dat is een specialist dus daar ga je dan ook vanuit. (ideeën van anderen waarderen, lerende houding NIL)
- b. Je gelooft hem helemaal niet zomaar en je gaat ook bij andere bedrijven van drainage vragen over voor- en nadelen (kritisch nadenken en acteren, ideeën van anderen, hulpmiddelen mobiliseren, lerende houding NIL)
- c. Het is goed kritisch te wezen. Je vraagt je af of het voor alle bedrijven hetzelfde is en je gaat eens navragen bij bekende boeren die dit systeem al hebben (kritisch nadenken, ideeën van anderen waarderen, hulpmiddelen mobiliseren, lerende houding NIL, creatief)
- d. Je denkt een poosje na en gaat dan zelf bedenken hoe je het systeem nog beter kunt maken. Bijvoorbeeld doordat je in droge periodes de drainage kunt afsluiten en daardoor langer vocht in de bodem houdt. (probleemoplossend denken, creatief, kritisch nadenken, lerende houding NIL)

Probleemoplossend denken

Als de drainage aangelegd wordt betekent dat ook iets voor je land. Grote machines rijden er overheen, er worden sleuven gemaakt, je verschillende planten worden kapot gereden, je weet dat er vogels broeden in het land, etc.

6. Wat zou je hiermee doen?

- a. Niets, het is maar zo en we zien het jaar daarop wel weer hoe zich alles herstelt
- b. Je wilt het wel doen maar gaat MET de vertegenwoordiger bekijken of er een meest ideaal tijdstip is om de drainage aan te leggen (creatief, probleem oplossend denken, ideeën waarderen, lerende houding NIL, hulpmiddelen mobiliseren, kritisch nadenken, omgaan met risico)
- c. Je haalt er eerst een onafhankelijk NIL specialist bij en na dat gesprek neem je een beslissing (creatief, probleemoplossend denken, hulpmiddelen mobiliseren, ideeën waarderen, kritisch nadenken, kennis mobiliseren, kansen herkennen, creatief)
- d. Je weet een boer in de buurt die er misschien iets van weet en daar ga je eerst even koffie drinken en bespreken (kritisch denken, ideeën waarderen, hulpmiddelen mobiliseren)
- e. Je vindt het een beetje raar, misschien vinden anderen het wel stom dat je hierover nadenkt. Je denkt er wel over na maar je gaat het niet met iemand anders bespreken. (probleem oplossend denken)

Geld en of kennis

Je denkt denk dat het draineren nodig is maar het kost best veel geld. Daarnaast mis je ook wat kennis.

7. Wat zou jij doen?

- a. Ik ga naar de bank en laat mij vertellen of ik de lening krijg of niet (**hulpmiddelen mobiliseren**)
- b. Een lening kost veel geld. Ik weet dat er partijen zijn die zich druk maken over biodiversiteit. Bijvoorbeeld de provincie. Ik ga eens kijken of ik subsidie aan kan vragen (**creatief, kritisch, hulpmiddelen mobiliseren, probleemoplossend denken**)
- c. Ik vraag wat het kost en dan ga ik eerst eens sparen
- d. Ik ga naar de bank om te kijken of ik geld kan lenen en daarnaast kijk ik naar andere financiering zoals bij familie misschien. Tegelijkertijd haal ik er ook een specialist bij om te kijken of het echt nodig is. (**hulpmiddelen mobiliseren, creatief, kritisch, creatief, lerende houding, omgaan met risico, probleemoplossend denken**)

Het is een hele investering. En het kan best zijn dat regelgeving ervoor gaat zorgen dat dat ik voor de afvoer van water extra geld moet gaan betalen.

8. Wat zou je doen?

- a. Ik stel de investering uit. Ik ben veel te bang dat ik misschien een dikke rekening moet betalen
- b. Ik ga protesteren tegen allerlei maatregelen, misschien wordt het dan uitgesteld
- c. De kans is groot dat ik straks extra moet betalen. Maar ik bel eerst even naar de overheid om te kijken of ze daar al een uitspraak over kunnen doen (**creatief, kritisch, probleemoplossend, hulpmiddelen mobiliseren, omgaan met onduidelijkheid/ risico,**)
- d. Ik denk dat het beter is voor de biodiversiteit doordat ik het water beter kan beheersen (nat en droog) het is voor de toekomst wat handiger. Je loop het risico wel want je denkt dat het je wat gaat opleveren. (**omgaan met risico, kritisch, creatief, probleemoplossend denken, kansen herkennen**)
- e. Ik erger me dood aan die onduidelijkheid. Laat ook maar zitten ook. Te veel moeite allemaal.

Er wordt een bijeenkomst georganiseerd door de provincie om te leren met elkaar over natuurinclusieve landbouw, jij wordt uitgenodigd

9. Wat zou jij doen?

- a. Daar ga je sowieso naartoe want je vindt dit onzin en zal wel eens van je laten horen
- b. Daar ga je sowieso naartoe. Je weet dat je als boeren een opdracht hebt in natuurinclusieve landbouw en je doet dat liever gezamenlijk. (creatief, probleemoplossend, hulpmiddelen mobiliseren, lerende houding, kansen herkennen)
- c. Daar ga je sowieso naartoe. Eerst maar eens kijken wat er gezegd wordt, je leert er altijd van. En daarna maar eens kijken wat je ermee kunt. (creatief, kritisch, kennis mobiliseren, lerende houding, ideeën van anderen waarderen, probleemoplossend denken)
- d. Daar ga je sowieso naartoe. Je wilt graag bijdragen aan de ontwikkeling van toekomstgerichte landbouw. Daar hoort natuurinclusieve landbouw bij. Het is beter voor je grond en je gewassen en je doet zeker mee. Tenzij het natuurlijk heel idioot is wat er besproken wordt. (creatief, kritisch, Hulpmiddelen mobiliseren, lerende houding, ideeën van anderen waarderen, probleemoplossend denken, omgaan met risico, lerende houding NIL)
- e. Daar ga je echt niet naartoe. Die gesprekken vermijd je het liefst en je houdt het graag bij wat je kent. Laat anderen maar vernieuwen, jij hoort het wel.

Situatie 2; zie volgende pagina

Situatie 2

De grond op een bedrijf waar je werkt grenst aan een natuurgebied en dat willen ze uitbreiden. Een deel van jouw land willen ze gebruiken als bouwterrein daarvoor. Ongeveer 1,5 ha. Dat betekent dat je grond een stukje kleiner wordt. Daarnaast betekent het ook dat je minder uitstoot van stikstof mag hebben. Je bedrijf verplaatst je niet, je weet dat dat economisch niet uit kan. Het wordt gewoon een stukje kleiner.

Wat zou jouw eerste reactie zijn?

10. De gevolgen zijn als volgt: (feitenkennis)

- a. Het maakt niet uit, doordat er meer gebouwd wordt, wordt de biodiversiteit niet beïnvloed en ik kan het geld goed gebruiken.
- b. Het maakt wel uit, de bouw en daardoor minder groen oppervlakte hebben een negatieve invloed zal hebben op de biodiversiteit. Ik weet niet of ik zomaar akkoord ga met de bouw. (Kritisch denken)
- c. Het maakt niet uit; doordat de grond gebruikt wordt om natuurgebied aan te leggen zullen er meer kruiden in de omgeving komen en neem ik de extra uitstoot en verlies van mijn "groen" voor lief (omgaan met risico's, kansen herkennen)
- d. Het maakt wel uit; de uitspoeling van stikstof zal misschien meer zijn door de bouw maar dat maak ik goed door te eisen dat ze op het terrein ook aan "groen doen" Niet zomaar 1,5 ha. beton om de machines op te zetten. Daarnaast vraag ik om hegjes/haagjes zodat biodiversiteit zo weer bevorderd wordt.(probleemoplossend denken, kansen herkennen, hulpmiddelen mobiliseren, kritisch denken, creatief en omgaan met risico's)
- e. Ik kan de gevolgen niet zomaar overzien, de biodiversiteit zal wel anders worden maar ik ga eerst eens een expert vragen. (kritisch nadenken, mobiliseren van kennis, probleem oplossend, lerende houding)

11. Wat zou je doen om een goed beeld te krijgen van de biodiversiteit? (feitenkennis)

- a. Voordat alles akkoord gaat zou ik de kruiden in de akker gaan bekijken, hoeveel verschillende er zijn; (creatief, kritisch nadenken en acteren, probleemoplossend, lerende houding)
- b. Voordat alles akkoord gaat zou ik de kruiden in de sloot en op de akker gaan bekijken, ook de hoeveelheid insecten die erin voorkomen; (creatief, kritisch nadenken en acteren, probleemoplossend, lerende houding)
- c. Ik weet ongeveer wel uit mijn hoofd hoeveel biodiversiteit er is en ik onderneem verder geen actie;
- d. Ik heb geen idee hoe ik biodiversiteit op een akker en sloot kan bekijken.

Situatie 3

Op je bedrijf, of het bedrijf waar je werkt zijn meerdere plekjes waar het moeilijk is een gewas te telen of weiland van te maken. Dit is op het erf en sommige plekken in het land. Het is verwilderd met brandnetels, bramen en wat struikgewas en andere plantsoorten.

12. Wat zou jouw reactie zijn?

- a. Mooi laten staan, de plekjes hebben toch niet echt waarde en het is te veel werk om er iets mee te doen. Ik vind het niet erg dat het er rommelig uitziet, ik steek er gewoon geen moeite in. (omgaan met risico's, kritisch denken)
- b. Je gaat eerste eens even onderzoeken wat deze planten allemaal kunnen betekenen voor je grond, insecten en vogels. Daarna neem je wel een beslissing. (kennis mobiliseren, kansen herkennen, kritisch denken, lerende houding)
- c. Je vindt het rommelig en maakt gebruik van chemische middelen om het te verwijderen
- d. Je denkt dat iedereen vindt dat het netjes moet zijn op je bedrijf en je maait het.
- e. Je gaat kijken en navragen bij je mede-boeren of andere mensen wat je ermee kunt. Misschien kunnen deze plekjes juist wel ingezet worden als plekken voor vogels of natuurlijke plaagbestrijding. (kennis mobiliseren, kansen herkennen, kritisch denken, lerende houding, creatief, ideeën waarderen)

Situatie 4

Op je bedrijf, of op het bedrijf waar je werkt, heb je veel kruiden in de randen van je percelen. Je weet eigenlijk niet zo goed of ze nuttig zijn of niet. Je ziet wel dat ze verderop in het perceel ook gaan voorkomen.

13. Wat zou jouw eerste reactie zijn?

- a. Je negeert ze, je gaat ervanuit dat de natuur dit zelf gaat oplossen. Je zorgt ervoor dat de grond met mest en andere maatregelen veel bodemleven heeft. En dat daardoor de natuur zelf ingrijpt. (kritisch denken, omgaan met risico's)
- b. Je negeert het, bestrijden lijkt je te veel kosten met zich mee te brengen
- c. Je haalt er iemand bij, een specialist op biodiversiteit. Die kan je misschien vertellen of er ook wat nut zit in wat er in je perceel staat. Is het goed voor het bodemleven misschien? (kritisch denken, omgaan met risico's, kennis mobiliseren, probleemoplossend denken, ideeën waarderen, lerende houding, kansen herkennen, creatief)
- d. Je haalt er iemand bij, een specialist van Agrifirm bijvoorbeeld. Die zal wel een goed beeld hebben over wat je ermee moet. (probleemoplossend denken, kennis en hulpmiddelen mobiliseren, kritisch denken)
- e. Je gaat zelf met een app op onderzoek uit. Eerst eens even kijken of je er zelf uitkomt. (probleemoplossend denken, kennis mobiliseren, kritisch denken)

In het gebied waar je zit vinden veel mensen deze kruiden mooi en willen graag dat je dit uitbreidt. Ze hopen op meer verschillende insecten en vogels.

14. Hoe zou je reactie zijn op deze vraag?

- a. Je neemt eerst even een specialist in de hand die je kan vertellen wat de gevolgen zijn voor je gewas, bodem en bodemleven. Pas daarna neem je een beslissing. (kennis mobiliseren, kritisch nadenken, probleemoplossend, ideeën van anderen waarderen, lerende houding)
- b. Je gaat zeker niet zomaar akkoord. De biodiversiteit beïnvloedt ook de bodem en gewas. Je gaat eerst op onderzoek naar misschien andere mogelijkheden om de biodiversiteit in ieder geval te behouden maar ook de opbrengsten. (kennis mobiliseren, kritisch nadenken, creatief denken, ideeën van anderen waarderen, probleemoplossend denken, lerende houding)
- c. Je zou het voorstel gelijk toestaan. De biodiversiteit heb je ook nodig voor landbouwopbrengsten dus het lijkt je een prima idee. (ideeën van anderen waarderen, leren omgaan met risico's, kansen herkennen)
- f. Je gaat eerst eens in je eigen vriendenkring kijken en vragen wat die er van vinden voordat je een beslissing neemt (kennis mobiliseren, ideeën van anderen waarderen)
- g. Je gaat niet akkoord, niet nadenken over verbeteringen want de landbouwopbrengsten zijn het meest belangrijk